

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

MOĞOLLARDA DİN VE SİYASET: İLHANLI HANLARININ DİNİ KİŞİLİĞİ VE
UYGULAMALAR

Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ

(Konya: Çizgi Kitabevi, 1. Baskı, 2020, 320 sayfa, ISBN: 9786051964515)

RELIGION AND POLITICS IN THE MONGOLS: RELIGIOUS PERSONALITY AND
PRACTICES OF THE ILKHANID KHANS

Assoc. Prof. Dr. Mustafa AKKUŞ

(Konya: Çizgi Publications, 1st Edition, 2020, 320 Pages, ISBN: 9786051964515)

Mehmet DERİ¹

ÖZET

Moğollar, İlhanlı Devleti, dinî siyasetleri, dinlere bakışları ve uygulamaları konusu üzerine yapılan nitelikli ve akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalardan biri de Doç. Dr. Mustafa Akkuş'un, Moğolların din anlayışlarını ve İlhanlı hanlarının din politikalarını ayrıntılı olarak incelediği "*Moğollarda Din ve Siyaset: İlhanlı Hanlarının Dini Kişiliği ve Uygulamaları*" başlıklı eseridir. Alanında konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olan çalışmada; konular özlü bir şekilde ele alınmış, Moğolların dinî anlayışları ile dinlere bakışları, İlhanlılardaki dinî değişim ve bunun uygulamadaki yansımalarına dikkat çekilmiş, tahakküm altına aldıkları uluslar ve dinlerle olan etkileşimlerini dönem dönem göstermek gayesiyle hem Büyük Moğol Hanları hem de İlhanlı Hanlarının tek tek dinî şahsiyetleri ve bunun politikalarına yansması akademik bir perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Moğollar, İlhanlılar, Din, Siyaset, Din Politikaları

¹ Editör, ORCID ID: 0000-0002-2287-9330, mehmet.deri@gmail.com

ABSTRACT

The number of qualified and academic studies on Mongols, Ilkhanid State, their religious policies, their views on religions and their practices has been increasing in recent years. One of the studies in this field is Assoc. Prof. Dr. Mustafa Akkuş's work titled "*Religion and Politics in the Mongols: Religious Personality and Practices of the Ilkhanid Khans*" in which he examined the religious understanding of the Mongols and the religious policies of the Ilkhanid khans in depth. In the study, which was prepared with a rich academic literature by using the main sources on the subject in the field; the subjects were handled in a concise manner, the religious understanding of the Mongols and their views on religions, the religious change in the Ilkhanids and its reflection on practice were pointed out. In addition, by analysing their interactions with the nations and religions under their domination from period to period, the individual religious personalities of both the Great Mongol Khans and the Ilkhanid Khans and the reflection of this on their policies are examined from an academic perspective.

Keywords: Mongols, Ilkhanids, Religion, Politics, Religious Policies.

Moğollar üzerine yapılan araştırmalar daha çok Moğol İstilasası ve Siyasî Tarih üzerine yapılan çalışmalar olup istilayla beraber oluşan dinî ve kültürel dönüşüm hakkında ciddi ve akademik eserler kaleme alınmamıştır. Özellikle de Moğollarda yaşanan bu dönüşümün, siyasetlerine ve buldukları coğrafyada uyguladıkları politikaların yansımaları üzerine yapılan tetkikler ise yok denecek kadar azdır.

XIII. yüzyılın en önemli hadisesi kabul edilen Moğol istilasası, Dünya tarihini ve coğrafyasını değiştirirken bu asrın ikinci yarısından itibaren bu değişimden müstevliler de etkilenmiştir. Moğollar istila ettikleri bölgenin din ve kültüründen etkilenmişler ve tahakküm altına aldıkları bölgelerdeki hâkim inanç ve düşünceleri kabul ederek asıl değişimi kendi iç dünyalarında yaşamışlardır. Buna bağlı olarak bölgesel politika değişimi yaşamışlar, zamanla istila ettikleri coğrafyanın baskın kültürünün tahakkümünü bizzat kendileri tatmışlardır. Dolayısıyla buldukları konumun dinî ve kültürel baskınlığına bağlı olarak birkaç asır içerisinde hatta daha kısa sürede o bölgenin etnik unsurları içerisinde erimişlerdir.

Pragmatik ve yağmacı bir yönetim anlayışına ve steplerde yaygın Şaman inancına sahip olan Moğollar, başlangıçta dinî taassuptan uzak, dinlere karşı hoşgörülü tutumları Moğollar arasında farklı din ve inançların süratle yayılmasına neden olmuştur.

Moğol ve Şaman üst kimliği altında muhtelif dinlere sempati ve yakınlık duymaları zamanla siyasetlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Büyük Moğol ve İlhanlı Hanları başlangıçta başka dinlere ve inançlara ilgi duysalar da Moğol kimliği ile bağdaştırdıkları Şaman inancını muhafaza edip, bunu uzun süre koruyan “yasa” ya bağlı kalarak sürdürseler de İslam’ı benimsemeleri ve Moğollar arasında yaygınlaşmasıyla beraber çeyrek asır içerisinde büyük değişim yaşamışlardır. Steplerin sert tabiatlı bu halkları İslam coğrafyasına hakim olmalarından yaklaşık yarım yüzyıl sonra eski inanç ve kültürlerinden uzaklaşarak İslam medeniyetinin müntesibi ve müdavimi olmuşlardır.

Çalışmada, Moğolların dinî yönü ele alınmış, genel hatlarıyla Şaman inancına değinilerek Moğol steplerine büyük dinlerin nüfuzu anlatılmıştır. İslam dünyasına karşı bir istila hareketi gerçekleştiren Hülâgû Han’ın Müslüman coğrafyada kurduğu İlhanlı devletinin her bir hanının dinî yönleri ve kişilikleri üzerinden dönem dönem dinî siyasetleri ve uygulamaları ortaya konulmuştur.

İncelediğimiz eser; giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte (s.17-38); araştırmada kullanılan akademik kaynaklar, Moğolların tarih sahnesine çıkışları ve Anadolu’yu istilaları hakkındaki bilgilere değinilmiştir.

Birinci Bölümde (s. 39-114); “*Moğolların Erken Dönemlerinde Dinler*” başlığı ile erken dönem Moğollarda din ve inançlar ele alınmış, Moğolların geleneksel dini Şaman inancına temek kurumlarıyla beraber değinilmiştir. Burada Moğol steplerine nüfuz eden dinler: Budizm, Taoizm, Manihaizm, Hristiyanlık, İslamiyet ve Yahudilik hakkında bilgi verilerek, bu dinlere büyük hanların yaklaşımları, dinlerin müntesiplerine karşı tutumları ve uygulamaları konusuna yer verilmiştir.

İkinci Bölümde (s. 115-190); “*İlk Dönem İlhanlı Hanlarının Dinlere Bakışı ve Siyasetleri (1258-1295)*” başlığı altında ilk dönem İlhanlı hanlarının yani tâbilik dönemi gayrimüslim hanların dinî kişilikleri ve siyasetleri ele alınmıştır. Gazan Han’a (1272-1304) kadar İlhanlı hükümdarlarının her birinin nasıl bir din eğitimi aldıkları, dinî şahsiyetlerinin nasıl teşekkül ettiği, istila ettikleri coğrafyadaki dinlere ve mezheplere bakışları ile geliştirdikleri din politikaları, muhtelif dinlere mensup olan tebaasına karşı uygulamaları, dış politikadaki dinî siyasetleri tek tek irdelenerek ortaya konulmuştur. Her bir Han’ın iç ve dış siyasette izlediği dinî politikalar, dinî yaklaşımlar, dinler ve dinî zümrelerle olan ilişkileri; İslamlaşmadan önceki

dönem dinî, mezhebî ve fikrî farklılıklar ve uygulanan politikalar kronolojik olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

Üçüncü Bölüm (s. 191-264) “*Müslüman Hanlar Döneminde İlhanlı Dinî Siyaseti*” başlığını taşımakta olup Gazan Han sonrası Müslüman Hanların her birinin dinî yönü, Müslüman olmadan önceki dinî eğitimleri, dinlere bakışı, muhtelif dinlere mensup olan tebaasına karşı uygulamaları ile dış siyasetlerinde inançlarını gizleyerek nasıl bir dinî politika uyguladıkları anlatılmıştır. Müslüman Hanların iç ve dış siyasetindeki dinî yaklaşımları, dinler ve dinî zümreler ile olan ilişkileri, İslamlaşmadan sonraki dönem dinî, mezhebî ve fikrî farklılıklar ve uygulanan politikadaki değişimler ortaya konulmuştur. İlhanlıların Anadolu ve Suriye’deki hâkimiyet mücadelesinde en önemli rakipleri ve düşmanları olan Sünni Memlûklere karşı geliştirdikleri dinî siyaset, Sünnilere karşı Şiiliği desteklemeleri ve hâkim kılma çabaları, zamanla mücadeleden vazgeçip Sünni anlayışa dönüşleri gibi hanların şahsında değişen din politikalarına değinilmiştir.

Çalışmanın sonuç kısmında (s. 265-270) ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmış, Moğol hanlarının dinî düşünce ve bakış açılarının siyasetleri üzerindeki tesiri, uygulamış oldukları siyasetin istila ettikleri coğrafyaya yansıyan dinî değişim ve dönüşümün sonuçlarından elde edilen bulgular değerlendirilerek çalışmaya son verilmiştir.

Netice itibarıyla çalışma; zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, alanında yapılan ilk çalışma olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarın konuyla ilgili özgün değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalar için ciddi bir birikim ve literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Ayrıca eser, bugüne kadar ihmal edilen ve görmezden gelinen, ancak siyaset üzerinde büyük etki ve sonuçları olan, realitede birbirinden uzak olamayan din-siyaset ilişkisi üzerine geçmiş dönemlerden verilen iyi bir örnektir.